

Seçilmişlerin Yüku: Yahudi Kimliğinin Sosyo-Psikolojik Anatomisi

Zübeyir A. Kaplan, 4 Mayıs 2026

<https://blog.bisav.org.tr/2026/05/04/secilmislerin-yuku-yahudi-kimliginin-sosyo-psikolojik-anatomisi/>

Giriş

Yahudilik, binlerce yıllık tarih boyunca sürgün, diaspora ve kimlik mücadelesiyle şekillenmiş bir inanç ve kültür geleneğidir. Bu geleneğin merkezinde yer alan “Tanrı’nın seçilmiş halkı” inancı hem dinî hem de sosyo-psikolojik düzeyde derin etkiler ortaya çıkarmıştır. Bu seçilmişlik bilinci, bir taraftan Yahudi toplumlarının bir arada olma ve kimliğini koruma anlamında tarihsel dayanıklılığını artırırken, içinde ya da yakınında yaşadıkları topluluklarca zaman zaman üstünlük iddiası olarak yorumlanmıştır. Bu makale, Yahudiliğin tarihsel sürgünleri bağlamında seçilmişlik bilinci, grup dayanışması ve kolektif narsisizm ilişkisini incelemektedir.

I. Seçilmişlik Bilinci ve Üstünlük Algısı

Yahudilik, tarih boyunca hem dinî hem de etnik bir kimlik olarak varlığını korumuş en eski inanç topluluklarından biridir. Bu kimliğin şekillenmesinde “Tanrı’nın seçilmiş halkı” anlayışı belirleyici bir rol oynamıştır. Bu inanç, Yahudilerin tarih boyunca karşılaştıkları sürgünler, toplumsal dışlanmalar ve aynı zamanda içsel dayanışma biçimleri üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Öte yandan seçilmişlik vurgusu, kavmî üstünlük algısı olarak yorumlanmış ve Yahudilerle diğer topluluklar arasında ciddi kültürel gerilimlere zemin hazırlamıştır.

Tevrat’ta Tanrı’nın İsrailoğulları’nı seçtiğine dair anlatılar, Yahudi kimliğinin temel taşı oluşturur. Hannah Arendt, seçilmişlik düşüncesinin Yahudi kimliğinde hem bir güç hem de bir yalnızlık bilinci yarattığını ifade eder. Bu bilinç, dışlanma ve sürgün tecrübeleriyle birleştiğinde grup dayanıklılığını artıran, ancak ötekilerle ilişkide sınır oluşturan bir kimlik biçimini ortaya çıkarmıştır.

Tevrat’ta yer alan “Tanrı’nın İsrailoğulları’nı diğer kavimlerden ayrı bir halk olarak seçtiği” yönündeki ifadeler, Yahudi kimliğinin teolojik zeminini oluşturur. Bu seçilmişliğin dinî anlamda esasen üstünlük değil bir “sorumluluk bilinci” olduğu Yahudi teolojisinin ana akım yorumunda öne çıkan bir perspektiftir. Bununla birlikte gerek dış gözlemciler

gerekse Yahudi eleştirmenler, bu bilincin tarihsel pratikte çoğu zaman üstünlükçü bir kavmi ayrıcalık anlayışına dönüştüğünü kayıt altına almıştır.

Buradaki temel gerilim, içsel bir “kutsal görev” bilincinin zamanla etnik üstünlükçülüğe dönüşmesinden kaynaklanmaktadır. Yahudiler kendilerini Tanrı ile özel bir antlaşmaya sahip bir topluluk olarak görürken, bu inanç dışarıdan çoğu kez narsistik veya dışlayıcı bir inanç sistemi biçiminde algılanmış ve değerlendirilmiştir. Bu durum, bir grubun kendi tarihsel acılarını yücelterek kendisini diğerlerinden üstün görme eğilimini ifade eden “kolektif narsisizm” kavramıyla açıklanabilir.

Yahudi kimliğini diğer büyük inanç geleneklerinden köklü biçimde ayıran en temel özelliklerden biri, bu kimliğin yalnızca dinî bir mensubiyetle değil, aynı zamanda biyolojik bir miras yoluyla aktarılmasıdır. Yahudi dini hukukuna (*halacha*) göre bir kişinin Yahudi sayılması için annesinin Yahudi olması yeterlidir; inanç, pratik ya da dil bu tanımın zorunlu koşulları arasında yer almaz. Bu ilke, Yahudiliği Hristiyanlık ve İslam gibi evrensel bir misyon güden ve her insanı potansiyel bir üye olarak gören dinlerden temelden ayırır: Bu ilke, Yahudiliği özünde kalıtsal bir aidiyete dayandırır. İhtida yoluyla Yahudi topluluğuna katılım teorik olarak mümkün olmakla birlikte, zorlu koşullara bağlı istisnai bir süreçtir ve kimliğin biyolojik aktarım yoluyla kuşaktan kuşağa taşınması temel kural olmaya devam etmektedir.

Bu biyolojik süreklilik, makalenin devamında daha geniş olarak ele alınacak olan asabiye kavramıyla son derece verimli bir teorik buluşma noktası oluşturmaktadır. İbn Haldun, asabiye'nin en güçlü biçiminin kan bağına dayalı topluluklarda tezahür ettiğini vurgular. Yahudi kimliğinin *halachic* tanımı, asabiye'yi biyolojik bir çapaya sabitleyen ve böylece onu kuşaklar boyu aktaran bir mekanizma işlevi görür. İnanç zayıflasa, dil unutulsa, ritüeller terk edilse dahi kimlik — ve beraberinde getirdiği seçilmişlik bilinci — yaşamaya devam eder. Bu yapı, Yahudi topluluklarının diaspora koşullarında bile yüzyıllar boyunca kimliklerini koruyabilmesini açıklayan en güçlü etkenlerden birini oluşturmaktadır.

Öte yandan bu etnik kapalılığın çok somut bir modern yansıması mevcuttur: İsrail'in 1950'de yürürlüğe giren Dönüş Yasası (*Law of Return*), dünyanın herhangi bir yerinde Yahudi soyundan gelen herkese İsrail vatandaşlığı hakkı tanırken, aynı topraklarda nesiller boyu yaşamış Yahudi olmayan halklar bu haktan yoksundur. Seçilmişliğin soydan gelen bir ayrıcalık olarak modern devlet hukukuna yansıması, bu kimlik

anlayışının yalnızca teolojik değil, siyasi ve yapısal sonuçlar da doğurduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Bu seçilmişlik inancının somut ifadelerini Yahudiliğin temel yorumbilim kaynağı olan Talmud'da doğrudan izlemek mümkündür. Talmud, Tevrat'ın sözlü geleneğinin yazıya geçirilmiş hâli olarak Yahudi hukukunun ve dünya görüşünün en yetkili kaynağını oluşturur. Bu metinlerde Yahudi ile Yahudi olmayan arasındaki ayrım yalnızca dinî değil, ontolojik bir boyut kazanmaktadır. *Yevamot* bölümünde (61a) yer alan ve tartışmalı olmakla birlikte Yahudi geleneğinde yankı uyandırmış olan bir pasaj, Yahudileri “insan” (*adam*) olarak nitelerken bu nitelendirmenin diğer kavimleri dışarıda bırakacak biçimde yorumlandığı görülmektedir. Benzer bir gerilin *Sanhedrin* bölümünde de kendini gösterir: Yahudi canının kutsallığına ilişkin hükümler ile Yahudi olmayanların hukuki statüsüne dair düzenlemeler arasındaki asimetri, üstünlüğü seçilmişlik bilincinin hukuki düzleme yansımaları açıkça ortaya koymaktadır. Bu pasajların tümünü temsili saymak ya da tüm Yahudi geleneğinin sesi olarak okumak metodolojik bir hata olur; zira Talmud içinde bu yorumlara karşı çıkan sesler de mevcuttur. Bununla birlikte söz konusu metinlerin Yahudi kimlik bilincinin şekillenmesindeki rolü göz ardı edilemez.

Bu bağlamda Yahudi kültüründe derin izler bırakan *goyim* kavramına da değinmek gerekmektedir. Etimolojik olarak İbranicede “halk” ya da “ulus” anlamına gelen bu kelime başlangıçta nötr bir anlam taşımaktaydı; Tevrat'ta zaman zaman İsrail için de kullanılmıştır. Ancak diaspora dönemlerinde ve özellikle Talmudik literatürün gelişimiyle birlikte kavram, Yahudi olmayanları — yani tüm diğer kavimleri — tanımlar hâle gelmiş ve kademeli olarak olumsuz bir çağrışım kazanmıştır. Günümüzde *goyim* kelimesi Yahudi toplulukları içinde bağlama göre farklı tonlarda kullanılmakla birlikte, Yahudi olmayan bireyin “dışarıdaki” ya da “öteki” olarak konumlandırılmasını yansıtmaktadır. Bu dilsel ayrım, yukarıda bahsedilen “biz ve öteki” ikiliğinin gündelik dil düzeyindeki somut bir tezahürü olarak okunabilir. İbn Haldun'un asabiye kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, *goyim* kavramı grubun iç sınırlarını pekiştiren ve dış dünyayı ayırtıran sembolik bir işlev üstlenmektedir: grup kimliğini diri tutan dilsel bir sınır taşı.

II. Asabiye ve Grup Dayanışması

İnsan, doğası gereği sosyal bir varlıktır ve varlığını sürdürmek adına topluluklar hâlinde yaşama eğilimi gösterir. Kolektif yaşam biçimi; insan gruplarına iş birliği, dayanışma, organizasyonel yapı ve dış tehditlere karşı direnç kazandırır.

İbn Haldun'un *asabiye* kavramı, toplulukların bekasını korumak amacıyla geliştirdikleri içsel dayanışma ruhunu ve grup bağına kavramsallaştırır. İbn Haldun'a göre asabiyesi güçlü olan topluluklar, bu bağı zayıf olduğu gruplara kıyasla daha yüksek bir dayanıklılık ve mücadele kapasitesine sahiptir. Bunun pratik bir yansıması olarak; asabiyesi yüksek bir kabilenin, askerî veya lojistik açıdan benzer güçte olsa dahi içsel dayanışması zayıf olan rakip bir kabileyeye karşı üstünlük sağlaması beklenir.

Toplulukları içten birbirine bağlayan, dış dünyayı ise "öteki" olarak konumlandırarak ayırtıran; bu sayede grup birliğini pekiştirip kolektif gücü artıran çeşitli ortak anılar, kolektif hafızalar, mitler, ritüeller ve mefkureler (idealler) mevcuttur. Bu kolektif hafıza sayesinde gruplar daha sıkı kenetlenir; bir başka deyişle asabiyeleri güçlenir.

İnsanlık tarihinin on binlerce yıllık birikimi neticesinde bireyler, kendi grup üyelerini daha olumlu ve haklı, diğer grupları ise daha "yabancı" veya olumsuz görmeye doğal bir eğilim taşır. İnsan doğasından kaynaklanan bu güçlü aidiyet duygusu günümüzde en yalın biçimde futbol kulübü taraftarlığında gözlemlenebilir. Birey, bir gruba ait olma, onunla özdeşleşme ve onun başarısı için mücadele etme arzusu duyar.

Kendini bir gruba ait hissettiğinde daha güvende ve daha güçlü bir kimlik duygusuna sahip olur; buna karşılık dış gruplara yönelik tutumu, mesafeli bir yaklaşımdan keskin bir karşıtlığa kadar uzanabilir.

Yahudi toplulukları, Babil ve Roma sürgünlerinden Orta Çağ Avrupası'na kadar uzanan tarihsel yolculukları boyunca buldukları coğrafyadaki topluluklarla farklı düzeylerde uyum sergilemelerine karşın asabiyelerini güçlü biçimde korumuşlardır. Bu bağlamda coğrafi ve kültürel bağlamın belirleyiciliği dikkat çekicidir: Bağdat ve çevresinde yaşayan Mizrahi Yahudileri, Arap toplumlarıyla yüzyıllar boyu görece uyumlu bir arada yaşama deneyimi yaşarken; Avrupa'daki Sefarad ve özellikle Aşkenazi Yahudileri aynı ortamı büyük ölçüde bulamamıştır.

Asıl mesele, Yahudi kimliğini tarihsel süreç boyunca bir arada tutan ve asabiyeyi olağanüstü güçlü kılan inançsal ve mitolojik temellere işaret etmektedir. Pek çok grup kimliğinde olduğu gibi Yahudilikte de kendi grubuna ilişkin seçkin, farklı ve değerli olma

inancı doğal olarak mevcuttur; bu tür olumlayıcı nitelikler, grup bilincinin ve dayanışmasının vazgeçilmez unsurlarıdır. Ne var ki Yahudi kimliğinde bu zemini çok daha ileri taşıyan ve asabiyeyi istisnai ölçüde pekiştiren iki temel inanç öne çıkmaktadır:

Seçilmişlik İnancı: Tanrı tarafından seçilmiş ve diğer kavimlerden ayrıcalıklı kılınmış bir kavim olma inancı.

Ahit ve Misyon: İnsanlığın geri kalanından farklı olarak Tanrı ile bir “ahitleşme” sürecine girildiği ve bu doğrultuda geri dönülemez, kutsal bir sorumluluk ve görev üstlenildiği bilinci.

III. Narsisizm

III.a. Bireysel Narsisizm

21. yüzyılda giderek daha fazla tartışılan narsisizm kavramı, klinik psikolojide bir kişilik bozukluğu olarak tanımlanmaktadır. Narsistik kişilik bozukluğunun üç temel belirleyicisi öne çıkmaktadır: kendini aşırı üstün görme, çevreden orantısız bir hayranlık ve onay beklentisi ve başkalarının duygularına karşı empati yoksunluğu. Bu üç özelliğin eş zamanlı ve yoğun biçimde bir arada bulunması kişinin narsistik kişilik bozukluğu taşıdığına işaret eder.

Bununla birlikte narsistik eğilimlerin her bireyde az ya da çok var olduğu da kabul görmektedir. Sınırlı düzeydeki narsistik özellikler, kişinin kendini olumlu değerlendirmesine ve başarıya odaklanmasına katkı sağlayabilir. Ancak bu eğilim belirli bir eşiği aştığında patolojik bir boyut kazanır ve geri dönüşü son derece güç bir hal alır. Nitekim narsisizm, psikolojide tedavisi en zor kişilik bozukluklarından biri olarak değerlendirilmektedir.

Bu güçlüğün kökenine ilişkin önemli bir yorum, narsisizmin çocukluk döneminde yaşanan dışlanma ve utanç deneyimlerinden beslendiğini öne sürmektedir. Bu görüşe göre birey, içselleştirdiği derin utanç duygusuyla yüzleşmemek için üstünlükçü bir kimlik kabuğu örür ve bu kabuk zamanla kişiliğinin ayrılmaz bir parçası haline gelir. Söz konusu kabuğun kırılması, kişinin kendi kurucu kimliğiyle çelişmesini gerektirdiğinden son derece zordur.

Narsistik kişiliğin çevreyle ilişkisinde belirli örüntüler tekrarlanır: başkalarının sınırlarına saygısızlık, manipülasyon ve algı yönetimi, empati yoksunluğu, sorumluluktan

kaçınma, kendini sürekli mağdur konumuna yerleştirme ve “öteki”ni insanlık dışı kategoride görme (dehumanizasyon). Bu örüntüler bireysel ilişkilerde olduğu kadar grup dinamiklerinde de gözlemlenebilmektedir.

III.b. Kolektif Narsisizm ve Tarihsel Travma

Bireysel narsisizmin temel dinamikleri, belirli koşullar altında topluluk düzeyinde de tezahür edebilmektedir. Sosyal psikolojide kolektif narsisizm olarak adlandırılan bu olgu, bir grubun kendi kimliğini ve tarihini aşırı biçimde yüceltmesi ve dış dünyaya karşı savunmacı bir üstünlük algısı geliştirmesiyle tanımlanmaktadır. Bireysel narsisizmde olduğu gibi kolektif narsisizmde de bu sürecin tarihsel travmaların yarattığı bir savunma mekanizması olarak işlev gördüğü ileri sürülmektedir.

Tarihsel sürgünler ve dışlanmalar, Yahudi kimliğini zayıflatmak bir yana, daha da sertleşmesine yol açmıştır. Yaşanan her travma, grup bilincini pekiştirirken; üstünlükçü kimlik zamanla bu travmalarla yüzleşmenin önüne geçen bir savunma katmanına dönüşmüştür. Bireysel narsisizmde çocukluk dönemine ait utanç duygusunun üstünlükçü bir kabukla örtülmesine benzer biçimde, kolektif düzeyde de tarihsel yenilgi ve dışlanma deneyimlerinin benzer bir kapatma mekanizmasıyla işlenmiş olması mümkündür. Bu döngüsel yapı içinde travma üstünlük algısını beslerken; üstünlük algısı da çevre toplumlarla gerilimi artırarak yeni travmaların zeminini hazırlayabilmektedir.

Aşkenazi tarihi bu döngünün en çarpıcı belgelerini sunar: 1096 yılında Haçlı orduları Ren Vadisi’ndeki Yahudi topluluklarını katlettiğinde, hayatta kalanlar bu felaketi seçilmiş bir halkın maruz kaldığı ilahi bir sınav olarak yorumladı ve kimliklerini daha da içe kapatarak korumaya yöneldi. 1348’de ise Kara Veba salgınının sorumluluğu Yahudilere yüklendi; Avrupa’nın birçok yerinde pogromlara dönüşen bu suçlama, Yahudi topluluklarını çevre toplumdan daha da uzaklaştırdı ve savunmacı kimliğin yeniden pekişmesine yol açtı. Böylece dışlanma ile kimliğin sertleşmesi arasında karşılıklı olarak birbirini besleyen bir döngü oluştu: dışlanma kimliği sertleştirirken, sertleşen kimlik de çevre toplumların dışlama eğilimini güçlendirdi.

III.c. Seçilmişlik İnancı ve Misyon Bilinci

Her milliyetçi ya da kolektif kimliğin özünde kendi grubunu diğerlerinden farklı ve değerli görme eğilimi bulunmaktadır; bu evrensel bir toplumsal psikoloji olgusudur. Ancak Yahudi kimliğinde bu eğilimi olağanüstü derinleştiren iki temel inanç öne

çıkılmaktadır: Tanrı tarafından seçilmiş ve üstün kılınmış bir kavim olma inancı ile Tanrı ile ahit kurarak insanlığın geri kalanından ayrılmış, bu nedenle özel bir sorumluluk ve misyon yüklenmiş olma bilinci.

Bu inanç zemini, salt dinî bir çerçeveye sıkışmaz. Dindar olmayan ya da seküler bir kimlikle yetişmiş Yahudiler de bu kültürel mirası büyük ölçüde içselleştirir; zira kimlik, erken çocuklukta şekillenen kültürel bir zemine dayanır ve sonradan rasyonel bir farkındalıkla dönüştürülmesi son derece güçtür. İnsan kimliğinin temellerinin çocukluk döneminde atıldığı; bilinç, dil ve aidiyet duygusunun o yıllarda pekiştiği düşünüldüğünde, bu dönüşümün güclüğü daha iyi anlaşılır.

Bu teorik çerçeveyi somutlaştıran çarpıcı bir tanıklık, Shlaim'in kendi çocukluk anılarından gelmektedir. Yazar, 1940'lı yıllarda Bağdat'ta geçen bir sahneyi aktarır: ailesi, uzun yıllardır dost oldukları Müslüman komşularıyla sohbet etmektedir. Aralarındaki ilişki samimi ve eşitlikçidir; birlikte güler, şakalaşırlar. Tam da bu sıcak ortamda, çocuk Shlaim'in kulağına çarpan bir şaka dikkat çekicidir: Yahudi inancına göre Mesih geldiğinde Yahudi olmayanların — bu Müslüman dostlar dahil — birer binek hayvanına dönüşeceği ve Yahudilerin bu hayvanların sırtında seyahat edeceği beklentisi, neşeyle dile getirilir.

Bu küçük sahne, makalenin temel argümanını son derece çarpıcı bir biçimde ortaya koymaktadır. Bağdat, daha önce de vurguladığımız üzere, Yahudi-Arap birlikteliğinin en uyumlu örneklerinden birine ev sahipliği yapmaktaydı. Shlaim'in ailesi Arap komşularıyla derin bir dostluk içindedir; bu ilişkide ne zorunluluk ne de mesafe vardır. Buna karşın binlerce yıllık kültürel birikimin derinliklerine kazınmış üstünlükçü inanç, tam da bu sıcaklığın ortasında, bir şaka formuna bürünerek kendini ele verir. Freud'un da belirttiği gibi, şakalar toplulukların bilinçaltının en dürüst ifadesidir; açıkça dile getirilmesi güç olan inançların "zararsız" bir kılıfa büründürülerek aktarıldığı kanaldır. Bu şaka yalnızca bir şaka değildir: *goyim*'in nihai kaderini belirleyecek olan ilahi düzenin, en yakın dostlar arasında bile sorgulanmadan içselleştirildiğinin kanıtıdır. Dindar olup olmadığından bağımsız olarak, kimliğin o derin katmanlarında yaşayan bu bilinç, kuşaktan kuşağa aktarılmaya devam etmektedir.

Bu bağlamda 19.yüzyılın sonlarında ortaya çıkan Siyonizm ideolojisinin 20. yüzyılda somut bir siyasi projeye dönüşmesi ve bunun milyonlarca insanın hayatını derinden etkileyen sonuçlar doğurması, söz konusu kimlik dinamiklerinin tarihsel bir yansıması olarak okunabilir. Günümüz İsrail siyasetinde gözlemlenen manipülasyon ve algı

yönetimi pratikleri, sorumluluktan kaçınma eğilimi ve “öteki”ne yönelik dehumanize edici söylemler de bu çerçeveden değerlendirilebilir.

Bununla birlikte şunu açıkça vurgulamak gerekir: Bu değerlendirmeler, tarihsel ve psikolojik örüntüleri anlamaya yönelik analitik bir çerçeve sunmaktadır. Söz konusu örüntülerin tüm Yahudi bireyleri ya da toplulukları için geçerli olduğunu iddia etmek hem metodolojik hem de etik açıdan hatalı olur. Bireysel farklılıklar, heterodoks gelenekler ve eleştirel Yahudi sesleri bu genel tablonun önemli istisnalarını ve zenginleştirici boyutlarını oluşturmaktadır.

III.d. Kolektif Narsisizmin Pratik Tezahürleri

Makalenin önceki bölümlerinde kavramsal düzeyde ele alınan kolektif narsisizm örüntüleri — manipülasyon, dehumanizasyon, mağduriyet algısı ve sorumluluktan kaçınma — soyut kategoriler olarak kalmaz; modern tarihte belgelenmiş somut biçimler alır. Bu örüntülerin en çarpıcı örnekleri, İsrail devletinin kuruluşundan bugüne uzanan tarihsel süreçte gözlemlenebilmektedir.

Manipülasyon ve algı yönetimi bağlamında akademik literatürde en sağlam biçimde belgelenmiş örnek, 1954 yılında Mısır’da gerçekleştirilen *Lavon Affair* (Operasyon Susannah) vakasıdır. İsrail askeri istihbaratı, Mısır’daki Amerikan ve İngiliz kurumlarına bombalı saldırılar düzenleyerek suçu Müslüman topluluklar ve Mısır hükümetine yıkmayı, böylece Batılı güçleri kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeyi planlamıştır. Operasyon başarısızlıkla sonuçlanmış ve ajanlar Mısır makamlarınca yakalanmıştır. İsrail bu operasyonu elli yılı aşkın süre boyunca resmi düzeyde reddetmiş; ancak 2005 yılında hayatta kalan ajanları devlet töreniyle onurlandırarak zımnî bir kabulde bulunmuştur. Bu vaka, sadece bir istihbarat başarısızlığı değil, masum üçüncü tarafları hedef alarak algıyı şekillendirme girişiminin belgelenmiş bir örneği olarak tarihe geçmiştir.

Benzer bir örüntü, 1950-51 yıllarında Bağdat’ta Yahudi sinagoglarına ve topluluklarına yönelik gerçekleştirilen bombalama eylemlerinde de gözlemlenmektedir. Uzun yıllar boyunca Irak milliyetçilerine atfedilen bu saldırıların, Shlaim’in *Üç Dünya* adlı eserinde ayrıntılı biçimde aktardığı üzere, Bağdat’taki Yahudi nüfusu İsrail’e göç etmeye zorlamak amacıyla Siyonist örgütler tarafından planlandığı ileri sürülmüş ve Shlaim gibi tarihçiler tarafından belgelenmiştir. Yüzyıllardır Bağdat’ta kök salmış, Arap komşularıyla derin bir uyum içinde yaşayan bu topluluğun kendi topraklarından söküp

alınması için bizzat kendi cemaatine yönelik bir provokasyonun araç olarak kullanılmış olması, manipülasyon örüntüsünün boyutlarını çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır.

Bu iki örnek bir arada değerlendirildiğinde ortak bir örüntü belirginleşmektedir: suçu başkasına yıkarak algıyı yönetmek, gerçeği örtbas etmek ve kolektif çıkar adına hem dış hem de iç toplulukları araçsallaştırmak. Makalenin III.a bölümünde bireysel narsisizmin temel belirleyicileri arasında sayılan manipülasyon, sorumluluktan kaçınma ve ötekini araçsallaştırma örüntüleri, bu vakalarda kolektif düzeyde tezahür etmektedir.

Dehumanizasyon örüntüsü ise güncel siyasi söylemde açık ve kayıt altındaki ifadeler aracılığıyla kendini göstermektedir. Ekim 2023'te İsrail Cumhurbaşkanı Isaac Herzog bir basın toplantısında Gazze'deki sivillerin tamamının sorumlu olduğunu ilan etmiş; Savunma Bakanı Yoav Gallant ise "Biz insan hayvanlarıyla savaşıyoruz" ifadesini kullanmıştır. Bu açıklamalar münferit çıkışlar olarak değil, Filistinlileri kolektif olarak insanlık dışı kategoride konumlandırma eğiliminin kamusal yansımaları olarak okunmalıdır.

Mağduriyet algısı ve empati yoksunluğunun belki de en çarpıcı ve en yaygın biçimde aktarılan ifadesini, İsrail'in dördüncü Başbakanı Golda Meir'in sözlerinde bulmak mümkündür. Meir'e atfedilen ve kaynaklarda geniş biçimde yer bulan şu ifade, kolektif narsisizmin özünü olağanüstü bir berraklıkla yansıtmaktadır: "Arapları öldürdükleri çocuklarımız için affedebiliriz. Ama bizi kendi çocuklarını öldürmek zorunda bıraktıkları için asla affetmeyeceğiz." Bu cümlelerin yapısı, narsistik düşüncenin mantığını kusursuz biçimde sergiler: özne daima masum ve mazlum konumundadır; öteki ise kendi açısından bizzat sorumludur. Zulmeden taraf, eylemine ahlaki bir meşruiyet kılıfı giydirecek hem failliğini hem de sorumluluğunu ötekine devreder. Otuz yılı aşkın süredir *Haaretz* gazetesinde işgal altındaki topraklardaki Filistinlilerin yaşamını haberleştiren İsraili gazeteci Gideon Levy, bu söylemin münferit bir çıkış olmadığını; medyanın sistematik bir kapsama pratiği aracılığıyla Filistinlileri görünmez kılarak işgalin yarattığı ahlaki sorumluluğu kolektif bilinçten sildiğini belgeler. Bu tablo, kolektif narsisizmin tanımlayıcı özelliğini açıkça sergilemektedir: grubun acıları evrensel bir sempatiyi hak ederken ötekinin acıları görülmez, duyulmaz ve üstelik öteki bizzat kendi açısından sorumlu tutulur.

IV. Kimlik ve Kolektif Benlik

Topluluk kimliğinin katı biçimde korunması, kaçınılmaz olarak “biz” merkezli bir bilinç üretir. Bu bilinç, zaman zaman ötekiyle empati kurmayı ve içinde bulunulan toplumla uyumlu bir birlikteliği güçleştirebilir. Esneklikten yoksun, parçalanmaya direnen bir kimlik yapısı ise uzun vadede çevre toplumlar açısından rahatsız edici bir yapıya dönüşebilir; nitekim tarihsel deneyim, bu tür gerilimlerin sıklıkla dışlanma, çatışma ve yeni travmalar üreten bir sürece dönüştüğünü göstermektedir.

V. Dışarıdan Bir Perspektif: Kur'an'da İsrailoğulları

Yahudi kimliğine ilişkin bu sosyo-psikolojik çözümlemeyi, tamamen farklı bir medeniyetin kutsal metninin sunduğu perspektifle zenginleştirmek mümkündür. Kur'an-ı Kerim, İsrailoğulları'nı tarih boyunca en çok ele alan ve onlara fazlaca yer veren kitap olma özelliği taşır. Bu ilgi yüzeysel atıflarla sınırlı değildir; Kur'an, İsrailoğulları'nın tarihsel yolculuğunu seçilmişlik, sorumluluk, kibir ve ihanet ekseninde kronolojik bir anlatıyla izler. Bu anlatının sunduğu çerçeve, seçilmişlik bilinci ve kolektif narsisizm kavramlarıyla dikkat çekici paralellikler göstermektedir. Kur'an'ın İsrailoğulları'na yönelik tutumu tek boyutlu değildir; aksine belirgin bir kronolojik dönüşüm izler. Başlangıçta İsrailoğulları açıkça yüceltilir ve üstün kılındıkları ilan edilir. *Bakara* suresinin 47. ayeti bu seçilmişliği tartışmasız biçimde ortaya koyar: “Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve sizi âlemlere üstün kıldığımı hatırlayın.” (*Bakara*, 2:47). Aynı ifade *Bakara* 122. ayette neredeyse sözcüğü sözcüğüne tekrarlanır; bu vurgunun bilinçli ve kalıcı olduğuna işaret eder. Bu ayetlerde Kur'an'ın dili, seçilmişliği bir gerçek olarak teyit etmektedir — ancak bu seçilmişlik, aşağıda görüleceği üzere, koşullu bir emanettir; kayıtsız şartsız bir ayrıcalık değil.

Söz konusu emanete eşlik eden sorumluluk bilinci de Kur'an'da açıkça çerçevelenir. *Al-i İmran* suresinin 110. ayeti, seçilmişliğin misyon boyutunu öne çıkarır: “Siz, insanlığın iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten alıkoyarsınız ve Allah'a inanırsınız.” (*Al-i İmran*, 3:110). Bu ayet başlangıçta Müslümanlara hitap etmekle birlikte, hemen ardından İsrailoğulları'nın bu misyona sadık kalıp kalmadığı sorgulanır — bu yapı, Kur'an'ın seçilmişliği bir statü değil bir sınav olarak konumlandığını açıkça göstermektedir.

Nitekim Kur'an anlatısında bu sınavın sonucu olumsuzdur. İsrailoğulları'nın Tanrı ile yaptığı ahde ihanet ettiği, peygamberleri öldürdüğü ve verilen nimetlere nankörlükle

karşılık verdiği defalarca vurgulanır. *Bakara* suresinin 83-85. ayetleri bu kırılmayı ayrıntılı biçimde belgeler: “Hani biz İsrailoğulları’ndan, ‘Yalnız Allah’a ibadet edeceksiniz... Birbirinizin kanını dökmeyeceksiniz, birbirinizi yurtlarınızdan çıkarmayacaksınız’ diye söz almıştık. Sonra siz bunu kabul ettiniz ve üstelik buna şahit oldunuz. Siz yine de birbirinizi öldürüyor, içinizden bir grubu yurtlarından çıkarıyorsunuz.” (*Bakara*, 2:83-85). Bu pasaj, ahdin sözlü kabulü ile fiili pratiği arasındaki derin çelişkiyi berraklıkla ortaya koymaktadır.

Kur’an’ın bu anlatısında en çarpıcı kavram, kibir ve üstünlükçü tutumun eleştirisidir. *Maide* suresinin 18. ayeti bu eleştiriye doğrudan ve keskin biçimde dile getirir: “Yahudiler ve Hristiyanlar, ‘Biz Allah’ın oğulları ve sevgilileriyiz’ dediler. De ki: ‘Öyleyse günahlarınızdan dolayı sizi neden cezalandırıyor? Hayır, siz de onun yarattığı insanlardansınız.’” (*Maide*, 5:18). Bu ayet, seçilmişlik iddiasının ilahi bir onay olmaktan çıkıp bir kibir biçimine dönüştüğü anı tespit etmektedir. Kur’an burada seçilmişliği reddetmez; seçilmişlik iddiasının sorumluluktan kopuk bir üstünlük algısına dönüşmesini reddeder.

Seçilmişlik bilincinin başlangıçta meşru ve kutsal bir emanet olarak sunulması, ardından bu bilincin kibir ve sorumluluktan kaçışa dönüşmesiyle birlikte derin bir eleştiriye konu olması — bu anlatı yapısı, kolektif narsisizmin tam da makalenin III. bölümünde tanımladığı döngüyü yansıtmaktadır: emanet → kibir → travma → savunmacı üstünlük algısı. Kur’an bu dönüşümü teolojik bir dil içinde ifade eder; ancak bu dönüşümün sosyo-psikolojik karşılığı, İbn Haldun’un asabiye kuramı ve modern kolektif narsisizm literatürüyle kurulan bağlantıda açıkça görülmektedir.

VI. Sonuç

Yahudi tarihi, seçilmişlik ve üstünlük bilincinin hem güçlü bir kimlik kaynağı hem de — geçmişte Yahudi topluluklarının maruz kaldığı dışlanmanın, bugün ise başka topluluklara yaşatılan acıların merkezinde duran — yapısal bir dinamik olarak işlev gördüğü bir tarihtir. “Tanrı’nın seçilmiş halkı” olma bilinci, içe yönelik güçlü bir dayanışmayı beslerken dış dünyayla ilişkiyi karmaşık ve çoğu zaman çatışmalı bir zemine taşımıştır. Bu dinamik, Yahudi topluluklarını olağanüstü güçlü bir asabiye temelinde bir arada tutarken aynı zamanda kolektif narsisizmin kültürel biçimlerini de üretmiştir.

Tarihsel sürgünler, Yahudiliği yalnızca bir din olmaktan çıkararak etnik, ekonomik ve kültürel bir direnç kimliğine dönüştürmüştür. Bu dönüşümü olağanüstü kalıcı kılan etken ise Yahudi kimliğinin yalnızca inançla değil, *halachan*ın belirlediği soy bağı aracılığıyla kan yoluyla da aktarılmasıdır. İnanç zayıflasa, dil unutulsa, ritüeller terk edilse dahi kimlik ve beraberindeki seçilmişlik bilinci kuşaktan kuşağa taşınmaya devam etmiştir. Avi Shlaim'in 1940'lı yıllardaki Bağdat'tan aktardığı çocukluk anısı bu gerçeği çarpıcı biçimde belgeler: en uyumlu ve entegre ortamda bile, samimi dostlukların ortasında bile, üstünlükçü bilinç bir şakanın kılığına bürünerek varlığını sürdürmektedir. Bu durum, kimliğin rasyonel bir farkındalıkla değil, çocuklukta kazınan kültürel katmanlarda yaşadığının en somut kanıtıdır.

Bu nedenle Yahudi kimliğinin bütünlüklü biçimde anlaşılması yalnızca teolojik bir okuma gerektirmez; sosyolojik, ekonomik ve psikolojik bir çözümlemeyi de zorunlu kılar. Bu çok katmanlı okuma ihtiyacını en çarpıcı biçimde ortaya koyan şey, farklı dönemlerdeki Yahudi kimliğine bakışın örtüşmesidir. Kur'an-ı Kerim, bu bilincin başlangıçtaki meşruiyetini teyit ettikten sonra onun kibir ve sorumluluktan kaçışa dönüşmesini keskin bir gözlemlerle kayıt altına alır. Birbirinden bağımsız, farklı çağlara ait bu iki perspektif birbirini tamamlar: Kur'an bu bilincin kibire dönüşümünü teolojik bir dille kayıt altına alırken, İbn Haldun aynı bilincin neden bu denli kalıcı ve kırılmaz olduğunu sosyolojik bir çerçevede açıklar.

Yahudilik tarihi, Yahudi topluluklarının yüzyıllar süren sürgünler boyunca kimliklerini koruma ve yeniden inşa etme hikayesidir. Ancak bu iç dayanışma, beraberinde kaçınılmaz bir bedel de getirmiştir: çevre toplumlarla uyum güçlüğü, tekrarlayan gerilimler ve kırılmayan döngüler. Seçilmişlik bilinci bu süreçte hem bir güç kaynağı hem de bir kısıt olarak işlev görmüş; Yahudi kimliğini eşsiz biçimde dayanıklı kılarken onu aynı zamanda tarihsel bir açmazın içinde tutmuştur. Zira en güçlü kaleler çoğu zaman en yüksek duvarların arkasında inşa edilir — ve o duvarlar zamanla hem korur hem de hapseder.

Kaynakça

Arendt, Hannah. *The Jewish Writings*. Edited by Jerome Kohn and Ron H. Feldman. New York: Schocken Books, 2007.

Diyanet İşleri Başkanlığı. *Kur'an-ı Kerim Meali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.

Finkelstein, Norman. *Image and Reality of the Israel-Palestine Conflict*. London: Verso, 2003.

Firestone, Reuven. *Children of Abraham: An Introduction to Judaism for Muslims*. New York: Ktav Publishing, 2001.

Gat, Moshe. *The Jewish Exodus from Iraq, 1948–1951*. London: Frank Cass, 1997.

Golec de Zavala, Agnieszka et al. "Collective Narcissism: Antecedents and Consequences of Intergroup Bias." *Journal of Personality and Social Psychology* 97, no. 6 (2009): 1074–1096.

İbn Haldun. *Mukaddime*. Çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1988.

Ibn Khaldun. *The Muqaddimah: An Introduction to History*. Translated by Franz Rosenthal. Princeton: Princeton University Press, 1967.

Shlaim, Avi. *Üç Dünya: Bir Arap-Yahudi'nin Anıları*. çev. Zahide Tuba Kor. İstanbul: Küre Yayınları, 2025.

Cohen, Shaye J. D. *The Beginnings of Jewishness: Boundaries, Varieties, Uncertainties*. Berkeley: University of California Press, 1999.

Katz, Jacob. *Exclusiveness and Tolerance: Studies in Jewish-Gentile Relations in Medieval and Modern Times*. Oxford: Oxford University Press, 1961.

Levy, Gideon. "In Gaza, Israel's Dehumanization of the Palestinians Has Reached a New Height." *Haaretz*, 14 Ağustos 2024.

Maccoby, Hyam. *Judaism on Trial*. London: Littman Library, 1993.

Novak, David. *The Image of the Non-Jew in Judaism*. New York: Edwin Mellen Press, 1983.

Rahman, Fazlur. *Ana Konularıyla Kur'an*. Çev. Alparslan Açıkgenç. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Sand, Shlomo. *The Invention of the Jewish People*. Translated by Yael Lotan. London: Verso, 2009.

Weiss, Leonard. "The Lavon Affair: How a false-flag operation led to war and the Israeli bomb." *Bulletin of the Atomic Scientists* 69, no. 4 (2013): 58–67.

Eisen, Arnold. *The Chosen People in America*. Bloomington: Indiana University Press, 1983.

Freud, Sigmund. *Şakalar ve Bilinçdışı ile İlişkileri*. Çev. Emre Kapkın. İstanbul: Payel Yayınları. [Özgün: *Jokes and Their Relation to the Unconscious*, 1905.]

Heschel, Abraham Joshua. *God in Search of Man: A Philosophy of Judaism*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 1955.

Shahak, Israel. *Jewish History, Jewish Religion: The Weight of Three Thousand Years*. London: Pluto Press, 1994.

*Görsel için bkz: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abddeki-yahudi-gencleri-arasinda-ortodokslugu-tercih-edenler-artiyor/2237998>